

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Ордановська О. І.

Стаття присвячена психолого-педагогічним аспектам підготовки майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін до роботи в профільній школі. Реформування цієї підготовки за дидактичним і психолого-педагогічним напрямками має здійснюватися з метою інтелектуального і духовного розвитку майбутніх учителів – потенційних майстрів своєї справи.

Ключові слова: підготовка вчителів профільної школи, інтелектуальний розвиток, духовний розвиток, учитель-майстер.

Статья посвящена психолого-педагогическим аспектам подготовки будущих учителей физико-математических дисциплин к работе в профильной школе. Реформирование этой подготовки по дидактическим и психолого-педагогическим направлениям должно осуществляться с целью интеллектуального и духовного развития будущих учителей – потенциальных мастеров своего дела.

Ключевые слова: подготовка учителей профильной школы, интеллектуальное развитие, духовное развитие, учитель-мастер.

The article is devoted to pedagogical and psychological aspects of the training of prospective teachers of physicomathematical disciplines for work in specialized schools. Reforms in didactic and psycho-pedagogical areas of the training should be implemented for intellectual and spiritual development of future teachers – potential experts at their trade.

Key words: training of future teachers for specialized schools, intellectual development, spiritual development, highly-skilled teacher.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Затвердження Концепції профільного навчання в старшій школі (Рішення колегії МОН України № 10/12-2 від 25.09.2003 р.) та її нової редакції (Наказ МОН України № 854 від 11.09.2009 р.) спричинило висування нових вимог до професійних обов'язків та особистості вчителя профільної школи як рушійної сили, провідника та суб'єкта реалізації ідей цієї концепції. Так, учитель профільної школи повинен гнучко реагувати на рівень учнівських знань та умінь, враховувати когнітивні особливості навчальної діяльності та інтереси учнів класів різних профілів, пристосовувати зміст і форму навчального матеріалу до індивідуальних освітніх траєкторій школярів, розроблювати варіативний компонент профільного навчання тощо. Таким чином, перед системою вищої педагогічної освіти виникло важливе стратегічне завдання – підготовка вчителів нової формації, потенційних майстрів своєї справи за комплексом професійно значущих інтелектуальних, комунікаційних, вольових якостей, а саме: вчителів-інтелектуалів з високим рівнем освіченості та ерудиції з різних предметних дисциплін і вчителів-гуманістів, які здатні перетворювати навчально-виховний процес профільної школи в напрямку гармонійного розвитку кожної дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформування освіти спричинило збільшення уваги педагогів, психологів, методистів до проблеми підготовки та підготовки вчительських кадрів профільної школи. Зокрема, протягом останнього десятиріччя різні аспекти підготовки майбутніх учителів природничо-математичних та технологічних дисциплін до роботи в профільній школі досліджувалися вітчизняними науковцями Н. Алік, С. Вольянською, М. Гриньовою, М. Пайкуш, М. Пригодієм, Н. Сосницькою, І. Сотніченко, А. Степанюк; російськими вченими І. Анісімовим, Н. Артеменко, М. Афоніною, С. Ільченком, Т. Нечипорук, О. Сілановим, О. Шагуровою, Л. Швачуновою та ін.

Водночас, як зазначає Т. Гущина, питання розгляду професіоналізації педагогічних працівників профільної освіти сьогодні залишається недостатньо вивченим і потребує більш детального розгляду [2, с. 128]. Вченою виділяються такі провідні

професійні якості педагога профільної школи: дослідницька спрямованість, наукова компетентність, високий рівень психологічних знань, культури спілкування, організаційні здібності, здатність бути фасилітатором, наставником, консультантом у формуванні професійної спрямованості учня. Як підґрунтя для вирішення професійних завдань виступає висока фахова та методична підготовка вчителя; в свою чергу, аутопсихологічна компетентність в сфері досягнень та недоліків власної діяльності і особистісних рис відіграє важливу роль у професійному розвитку вчителя профільної школи [2, с. 130–131].

Формулювання цілей статті. Мета нашого дослідження полягає у визначенні напрямків і складових підготовки майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін профільної школи, котрі сприятимуть формуванню інтелектуальних та духовних якостей, становленню потенційного вчителя – майстра своєї справи; у з'ясуванні, на якому підґрунті слід вибудовувати модернізовану систему підготовки майбутніх учителів профільної школи для успішного та ефективного досягнення поставленої мети.

Виклад основного матеріалу. Про досягнення позитивного результату реформування системи підготовки майбутнього вчителя фізико-математичних дисциплін профільної школи, про ефективність оновленої системи цієї підготовки свідчила наявність у випускників педагогічних ВНЗ певних інтелектуальних і духовних якостей. У зв'язку з цим виокремлюються два загальних вектори підготовки майбутнього вчителя профільної школи: дидактичний, який відповідає за формування і розвиток професійної компетентності вчителя, становлення вчителя-інтелектуала, а також психолого-педагогічний, що відповідає за розвиток педагогічних здібностей майбутнього вчителя і становлення вчителя-гуманіста.

До інтелектуальних якостей, котрі мають протягом навчання формуватися у студентів – майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін профільної школи, відносимо високий рівень спеціальних предметних знань і вмінь та опанування педагогічною технікою. Становлення і розвиток індивідуальних інтелектуальних якостей майбутніх учителів може досліджуватися за системою характеристик інтелектуальної сфери особистості, запропонованою М. Холодною та Е. Гельфман. До цієї системи належать: інтелектуальна компетентність, інтелектуальна ініціатива, інтелектуальна творчість, інтелектуальна саморегуляція та унікальність складу розуму [6, с. 206–210].

Водночас основоположним компонентом педагогічної майстерності вчителя, що входить до складових його духовного потенціалу, є гуманістична спрямованість. Духовний потенціал вчителя, за О. Хаустовою, це інтегроване явище, що гармонійно або диспропорційно поєднує його складові компоненти – етичний, естетичний і розумовий [5, с. 392].

В напрямку становлення і духовного розвитку майбутнього вчителя-гуманіста профільної школи доцільно застосовувати генетико-моделювальні методи (І. Бех) [1, с. 136–140], які трансформовані нами таким чином:

Інваріант 1 – формування в студентів здатності й бажання усвідомлювати себе як особистість учителя. Цей інваріант спрямований на розвиток розумового типу духовного потенціалу майбутнього вчителя, зокрема, формування позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності, формування прагнення опанувати весь комплекс професійних знань, умінь та навичок, що необхідні для вчителя – майстра своєї справи.

Інваріант 2 – культивування в майбутнього фахівця усвідомлення цінності іншої людини. Інваріант спрямований на етичний і естетичний компоненти духовного потенціалу, а саме: на розгляд майбутнім учителем своєї професійної діяльності крізь призму існування і розвитку учнів як основних суб'єктів навчання; на розвиток турботи, перш за все, про дитину, її внутрішній світ, фізичне і психологічне здоров'я, намагання допомогти учням профільної школи проявити себе, визначитися зі своїми схильностями, розкрити їх потенційні можливості, використати сильні сторони тощо.

Інваріант 3 – формування у майбутнього педагога "хорошого іншого" (учня, що обрав профіль навчання, друга, який поділяє професійні прагнення, і т. ін.) – спрямований на етичний компонент духовного потенціалу.

Інваріант 4 – використання "ефекту генерації" у виховному процесі (внутрішній процес самоаналізу майбутнім учителем знань-суджень щодо власного професійного розвитку, бажанням ствердитися у своїй професії) – розумовий компонент.

Інваріант 5 – використання у виховному процесі "ефекту присутності" (безумовне прийняття дитини, педагогічна підтримка її розвитку; вплив викладача своєю присутністю як зразка культури і професійних надбань) – розумовий, етичний компоненти.

Інваріант 6 – культивування у студента досвіду свободи самому вирішувати різні проблеми (формування активної та відповідальної позиції щодо майбутньої професійної діяльності у профільній школі, набуття власного досвіду відповідальних вчинків й особистісних рішень під час педагогічної практики) – етичний компонент.

Інваріант 7 – культивування зворушливого виховного впливу внаслідок використання таких категорій, як совість, любов до інших, піклування про них, рівень усвідомлення свого "я" (культивується виховання, яке ґрунтується на поважному ставленні до вибору дитини щодо її освітньої траєкторії) – етичний компонент.

За дослідженнями Р. Бернса, К. Роджерса та ін., гуманістичну парадигму виховання дитини спроможний втілити в життя лише вчитель з позитивною Я-концепцією. Таким чином, система вищої педагогічної освіти має розвиватися в напрямку формування в майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін профільної школи позитивної Я-концепції, зокрема, певних професійно-психологічних якостей, рефлексивно-перцептивних умінь та навичок, комплекс яких забезпечує можливості адекватного сприймання і розуміння психології дитини, а також об'єктивного оцінювання власних індивідуально-психологічних особливостей. У дослідженнях З. Курлянд, присвячених питанням становлення позитивної Я-концепції майбутнього вчителя, був з'ясований і експериментально доведений зв'язок між позитивною мотивацією (мотивом на досягнення успіху), позитивною Я-концепцією та професійною усталеністю вчителя [4, с. 37].

Також дослідженнями психологів А. Реана, В. Якуніна, О. Гребенюка, П. Гальперіна, А. Маркової та ін. установлено, що забезпечення успішного оволодіння знаннями та вміннями можливе лише за умов наявності у студентів позитивної мотивації до навчання. При цьому виявлено, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного фактора за умови недостатньо високого рівня розвитку спеціальних здібностей. Більш того, фактор мотивації для успішного навчання виявляється сильнішим, ніж фактор інтелекту [3, с. 264–268].

Таким чином, оновлення системи підготовки майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін профільної школи за обома напрямками (дидактичним і психолого-педагогічним) має розпочинатися і ґрунтуватися на визначенні шляхів і механізмів корекції та розвитку позитивної мотивації навчальної діяльності як необхідної умови для інтелектуального і духовного розвитку майбутнього вчителя. Тим паче, що в сучасній педагогічній науці з питань професійного самовизначення майбутніх учителів і професійної мотивації до педагогічної діяльності є певні напрацювання у напрямках моніторингу мотивів навчальної діяльності студентів, з'ясування причин низького рівня вмотивованості та зв'язків цих явищ із внутрішніми та зовнішніми факторами, а також системи корекції цих мотивів у напрямку розвитку позитивної мотивації (З. Курлянд, А. Маркова, А. Реан, Б. Федоришин та ін.).

Підсумовуючи вищезазначене, можна представити процес становлення вчителя фізико-математичних дисциплін профільної школи – потенційного майстра своєї справи у наступному вигляді (рис. 1).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Якщо позитивна мотивація майбутніх учителів до навчальної діяльності виступає як базис (фундамент) ефективності та успішності навчально-виховного процесу підготовки, тоді інтелектуальний і духовний розвиток особистості можуть розглядатися як надбудови. Корелюючи між собою кращим чином з мотивацією на досягнення успіху, інтелектуальні якості можуть сприяти, навіть виступати своєрідним пусковим механізмом розвитку особистісних якостей учителя-інтелектуала. Аналогічно, корелюючи між собою з мотивацією на досягнення успіху, духовні якості можуть сприяти розвитку особистісних якостей учителя-гуманіста. В учителя – майстра своєї справи органічно поєднуються усі якості учителя-інтелектуала і учителя-гуманіста.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у комплексному науково-методичному забезпеченні інтелектуального та духовного розвитку майбутнього вчителя фізико-математичних дисциплін профільної школи.

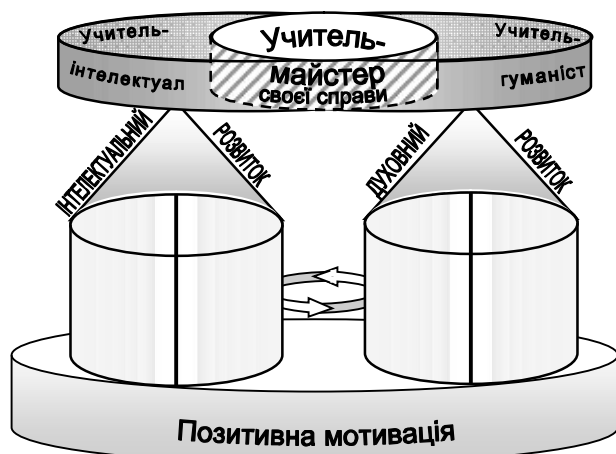

Рис. 1. Становлення вчителя фізико-математичних дисциплін профільної школи – потенційного майстра своєї справи

Література

1. Бех І. Д. Методи інваріантного виховання / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136–140.
2. Гущина Т. Ю. Професіоналізація педагогів профільної шкільної освіти / Т. Ю. Гущина, Я. М. Царенко // Вісник НТУУ "КПІ". Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2011. – Вип. 1 (31). – С. 128–131.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 512 с.
4. Курлянд З. Н. Становлення позитивної Я-концепції майбутнього вчителя / З. Н. Курлянд. – Одеса : ПНЦ АПН України – М. П. Черкасов, 2005. – 163 с.
5. Хаустова О. В. Гуманістична основа розвитку духовного потенціалу вчителя / О. В. Хаустова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 3. – С. 392–398.
6. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М. А. Холодная. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.